

İçinde yaşadığı şartlar yüzünden düzensiz bir eğitim göremeyen Cezâirî, ilk bilgileri babasından ve Fransa'da ikametleri sırasında yakın dostları olan Mustafa b. Tihâmî'den almış, daha sonra da Şam'da özellikle babasının sohbetlerinden faydalanmış, akaid, hadis ve nahve dair bazı bilgileri ondan öğrenmiştir. Ayrıca Şam'daki ulemâ ve âyanın meclislerine devam ederek bilgisini ve kültürünü arttırmıştır. Bazı sosyal faaliyetleri yanında çeşitli tarihî olaylarla fikhî meselelere ışık tutan eserler de kaleme alan Cezâirî İstanbul'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Tuĥfetü'z-zâ'ir fî me'âşîri'l-Emîr 'Abdilkâdir ve aĥbârî'l-Cezâ'ir* (İskenderiye 1903; Beyrut 1964). Cezâirî, 1890 yılında tamamlayıp Sultan II. Abdülhamid'e takdim ettiği, Fransız işgalini anlatan ilk Arapça eser olan bu kitabıyla şöhret bulmuştur. Cezayir ve Emîr Abdülkâdir'in cihadına dair geniş mâlumat ihtiva eden eser, Cezayir'in coğrafyası ve İslâmî dönemdeki tarihiyle ilgili bilgilerin yer aldığı girişten sonra iki bölüme ayrılır. Birinci bölümde Emîr Abdülkâdir'in Cezayir'deki mücadelesi (1830-1847) anlatılmakta, ikinci bölümde ise Abdülkâdir'in Cezayir'den ayrılışından vefatına kadar geçen hayatı (1847-1883) ele alınmaktadır. Cezâirî, eserin giriş bölümünde Cezayir tarihinin İslâmî döneminden bahsederken İbn Haldûn'un *el-İberî*'i gibi bazı kaynaklardan faydalandığı halde Emîr Abdülkâdir'in mücadelesini ve Şam'daki hayatını anlatırken şahsî gözlemlerine, gazete haberlerine, resmî yazışmalara ve diğer bazı belgelere dayanmıştır. 2. *İkdi'l-ecyâd fi's-şâfinâti'l-ciyâd* (Dımaşk 1963). Müellif, atların vasıflarından ve eğitilmesinden bahseden bu eserini daha sonra *Nuĥbetü 'İkdi'l-ecyâd fi's-şâfinâti'l-ciyâd* adıyla kısaltmıştır (Beyrut 1293, 1326).

Cezâirî'nin fikhî meseleler ve bazı fikrî konularla ilgili üç risâlesi *Mecmû'ur-resâ'ili's-şelâş* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1327). Bunlardan biri *Zikrâ zevî'l-fazl fî muĥâbakâti erkânî'l-İslâm li'l-'akl* adını taşımakta olup İslâmî esasların akla uygunluğu konusunu işlemektedir. *Keşfü'n-nikâb 'an esrârî'l-ĥicâb* adlı diğer bir risâlesinde İslâm'da örtünme (tesettür) meselesi ele alınmakta, *et-Tiryâk fî ta'addüdi'z-zevcât ve't-ĥâlâk* adını taşıyan üçüncü risâlede ise çok evlilik ve boşanma konusundaki görüşler tartışılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İzâhu'l-meknûn, II, 104, 638; Serkis, *Mu'cem*, I, 694; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 887; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 82; a.e. (Fethullah), VI, 213; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, X, 184; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmî'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1980, s. 110; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 604-605.

NÂSİRÜDDİN SAİDÜNİ

CEZÂLET

(جزالت)

Daha çok eski edebiyatta fesâhatla ilgili bir vasfı anlatan belâgat terimi.

Söylenişleri sert ve kalın olduğu için kulakta kuvvetli tesir bırakan kelimelelerin kullanılmasını ifade eden bir terimdir. Kelimeler ses ve mâna münasebetleri bakımından belâgatta "elfâz-ı cezele" ve "elfâz-ı rakîka" diye ikiye ayrılır. Sadme, kazâ, rahşan, gazanfer, hitabet, gülbank, çekâçek gibi kelimeler telaffuzlarındaki kalınlık ve çarpıcılık dolayısıyla elfâz-ı cezeleden sayılmaktadır. Bunun aksini ise yumuşak ve ince telaffuzlarıyla kulağa okşayıcı bir tesir yapan elfâz-ı rakîka meydana getirir.

Belâgat anlayışında güzel yazma ve söylemenin birinci şartı, seçilen kelimenin ifade edilmek istenen şey ve mânaya yakışması, ona uygun düşmesidir. Bundan dolayıdır ki savaş, kavga, hakaret, tehdit, korku vb. durumlar ifade edilirken ses ve âhenk bakımından bu hallerre uygun düşecek kelimeler kullanmaya dikkat edilir. Bunlar anlatılanı hissettirip göz önünde canlandırmayı sağlar. Bu husus gerçekleştirildiğinde cezâlet meydana gelmiş olur. Sevgi, merhamet, şefkat, güzellik, hayranlık gibi hallerin ifadesinde ise kulakta elfâz-ı cezeleden çok farklı tesir bırakan, ince ve yumuşak sesli kelimeler kullanılır.

Bir metnin baştan başa sadece elfâz-ı cezele veya elfâz-ı rakîkadan ibaret olması beklenemez. Esas olan, hal ve şartların gerektirdiği kelimeleri seçmek ve bunları yerli yerinde kullanmaktır.

Kur'an-ı Kerim'de bu iki ifade tarzı da mevcuttur. Kıyamet gününden, cehennem azabından bahseden âyetlerde şiddet ifadesi olarak elfâz-ı cezele geçerken cennet, rahmet, lütuf ve mağfi-ret söz konusu olan âyetlerde de elfâz-ı rakîka yer almaktadır.

Elfâz-ı cezele ve rakîkadan birinin diğeri yerine kullanılması güzel olmayan bir tesir bırakır. Meselâ Nef'i'nin, "Ça-

lındı bâm-ı felekte nakkâre-i devlet / Pür etti debdebe-i müjde gûş-i eyyâmî" beytinde "debdebe" yerine "zemezme" kullanılsa mânada büyük bir değişiklik olmamakla beraber cezâlet kaybolur. Aynı şekilde Muallim Nâci'nin, "Zülfüne verdikçe nesim ihtizâz / Üstüne titrer dil-i nâzik-terim" beytinde de "nâzik-terim" yerine "gam-perverim" denilebilirse de sözün rikkatı kaybolur. Bu sebeple özellikle eski edebiyatta bu hususa büyük önem verildiği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, İstanbul 1299, s. 17-19; Diyarbekirli Said Paşa, *Mizânü'l-edeb*, İstanbul 1305, s. 39; Muallim Nâci, *İstîlâhât-ı Edebiyye*, İstanbul 1308, s. 15-17; Tâhir'ül-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 30-31.

KÂZIM YETİŞ

CEZAYİR

(الجزائر)

Kuzey Afrika'da müslüman ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Akdeniz kıyılarından Büyük Sahrâ'nın güney kesimlerine kadar sokulan geniş toprakları ile, Afrika kıtasının alan bakımından Sudan'dan sonra ve çok küçük bir farkla ikinci büyük ülkesidir. Kuzeyde Akdeniz, doğuda Tunus ve Libya, batıda Fas ve Batı Sahrâ, güneydoğuda Nijer, güneybatıda Mali ve Moritanya ile çevrili olan Cezayir'in yüzölçümü 2.381.741 km², nüfusu 21,9 milyondur (1985; 1990 tah. 28 milyon). Resmî adı el-Cumhüriyyetü'l-

Resmî adı :	el-Cumhüriyyetü'l-Cezâiriyyetü'd-Dimokrâtiyyetü's-Şa'biyye (Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti)
Başşehir :	Cezayir
Yüzölçümü :	2.381.741 km ²
Nüfusu :	25.866.000 (1991 tah.)
Resmî dini :	İslâm
Resmî dili :	Arapça
Para birimi :	DA (Cezayir dinari)
	1 DA = 100 centimes